

Metodologik jihatdan bu yondashuv o'quv jarayonida bilish faoliyatini tahliliy asosda tashkil etish, o'qitishning interaktiv shakllaridan foydalanish, mustaqil fikrlashga undovchi didaktik mexanizmlarni yaratishni nazarda tutadi.

Psixologik jihatdan esa, bu yondashuv tafakkurning ijodiy va refleksiv shakllarini rivojlantirish, shaxsda o'z fikrini anglash va uni asoslash ko'nikmalarini shakllantirishni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-ma'naviy jihatdan esa, intellektual yondashuv tarbiya fanining axloqiy mohiyatini saqlagan holda uni zamonaviy tafakkur madaniyati bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Bugungi davrda pedagogik tafakkurga raqamli madaniyat, axborot oqimlari va global g'oyalar kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois o'qituvchining intellektual salohiyati endi nafaqat bilim darajasi, balki axborotni tahlil qilish, saralash va yangilik yaratish qobiliyati bilan baholanadi. Raqamli muhitda faoliyat yurituvchi o'quvchi ham tez o'zgaruvchan axborot maydonida to'g'ri yo'nalish topa olishi, turli manbalarni solishtirib, tahliliy fikr yuritishi zarur. Shu maqsadda tarbiya darslarida kognitiv interfaol modellar, media-savodxonlik mashg'ulotlari, muammoli loyihalar, refleksiv topshiriqlarni joriy etish tavsiya etiladi [4].

Bundan tashqari, intellektual yondashuvning muhim tamoyillaridan biri — metapredmet tafakkurni shakllantirishdir. Bu shuni anglatadiki, tarbiya fanida o'rganiladigan g'oyalar boshqa fanlar bilan uzviy bog'lanadi: tarix, adabiyot, psixologiya, madaniyatshunoslik, falsafa bilan integratsiyalashgan ta'lim modeli yaratiladi. Masalan, o'quvchilar Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" asari orqali nafaqat axloqiy g'oyalarni o'rganadilar, balki insonparvarlik, tafakkur va ma'rifat haqidagi falsafiy fikrlarni tahlil qilishni ham o'rganadilar. Bu orqali ularning intellektual doirasi kengayadi, tafakkur refleksivlik darajasiga ko'tariladi.

Yana bir muhim jihat shundaki, intellektual yondashuv tarbiya jarayonida emosional-intellektual uyg'unlikni talab etadi. Insonning aqliy salohiyati faqat mantiqiy fikrlashda emas, balki hissiy idrok va empatiya orqali ham shakllanadi. Shu sababli tarbiya fanida emosional muhitni yaratish, o'quvchilarni o'z fikrini erkin ifodalashga, boshqalarning fikrini hurmat qilishga o'rgatish intellektual rivojlanishning muhim omilidir. Pedagogik tafakkur bu jarayonda insonni faqat o'rgatiladigan obyekt emas, balki tafakkur qiluvchi subyekt sifatida ko'radi.

Hozirgi kunda pedagogik tafakkurning yangi bosqichi — bu refleksiv-pedagogik tafakkur davridir. O'qituvchi o'z faoliyatini tahlil qiladi, o'quvchilarning fikrlash jarayonini baholaydi va zarur hollarda metodikasini o'zgartiradi. Bu esa ta'limni doimiy o'sish va o'zgarish jarayoniga aylantiradi. Intellektual yondashuv esa ushbu refleksiv jarayonning nazariy poydevorini yaratadi.

Tarbiya fanida intellektual yondashuvni amalga oshirishda bir nechta shart-sharoitlar muhim hisoblanadi. Birinchidan, o'qituvchi o'zining tafakkur madaniyatini doimiy ravishda yangilab borishi, zamonaviy pedagogik innovatsiyalarni o'zlashtirishi zarur. Ikkinchidan, o'quv muhitida ochiq muloqot va erkin fikrlash atmosferasi bo'lishi kerak. Uchinchi jihat esa, baholash tizimining o'zgartirilishidir: intellektual yondashuvda baholash faqat natija uchun emas, balki fikrlash jarayoni uchun ham amalga oshiriladi. [5]

Shunday qilib, pedagogik tafakkur evolyutsiyasi — bu inson tafakkurining o'zi kabi cheksiz jarayon bo'lib, har bir bosqichda yangi g'oyalar, yangi metodlar, yangi pedagogik falsafalar bilan boyib boradi. Tarbiya fanida intellektual yondashuvni joriy etish bu evolyutsiyaning eng muhim yutuqidir, chunki u insonni fikrlovchi mavjudot sifatida tarbiyalash, uni faqat bilim oluvchi emas, balki bilim yaratuvchi subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik tafakkur evolyutsiyasi shuni ko'rsatadiki, har bir davr ta'limni yangicha mazmunda talqin qiladi. Bugungi davrda ta'limning asosiy yo'nalishi — inson kapitalini rivojlantirish, ya'ni fikrlovchi, tahlil qiluvchi, ijodkor shaxsni tarbiyalashdir. Tarbiya fani bu jarayonda markaziy o'rinda turadi, chunki u shaxsning ichki dunyosini, qadriyatlarini, axloqiy tamoyillarini intellektual faoliyat bilan uyg'unlashtiradi. Inson faqat bilimli emas, balki fikrlovchi, muammolarga o'z yechimini topuvchi, ijtimoiy mas'uliyatni his etuvchi bo'lgandagina haqiqiy kamolotga erishadi. Shunday qilib, tarbiya fanida intellektual yondashuv — bu ta'limning kelajagini belgilovchi strategik yo'nalishdir. U pedagogik tafakkurning yuqori bosqichiga, ya'ni tafakkurni o'rgatuvchi tafakkur darajasiga olib chiqadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, pedagogik tafakkur evolyutsiyasi jarayonida inson markaziy qadriyat sifatida qaralmoqda. Tarbiya fani bu qadriyatni shakllantirish, uni intellektual va ma'naviy jihatdan yuksaltirish vositasidir. Shunday ekan, zamonaviy pedagog o'z kasbiy faoliyatida intellektual yondashuvni markaziy o'ringa qo'yishi, o'quvchi fikrlash jarayonining tashkilotchisi va rahnamosi sifatida faoliyat yuritishi zarur. Bu orqali ta'lim-tarbiya jarayoni inson tafakkurini rivojlantiruvchi, uni mustaqil hayotga tayyorlovchi haqiqiy intellektual maydonga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1993.
2. Yo'ldoshev J.G., Xodjayeva D.S. Pedagogik tafakkur va kasbiy mahorat asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
3. Hasanboeva O.U., Nishonova Z.T. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. G'ulomov A., Abduqodirov A.A. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: TDPU, 2020.
5. D.Z.Novshadbekova. "Development of students' intellectual creative thinking skills: a modern approach". International bulletin of applied science and technology. 2024-yil 5-son.

MANTIQUIY MASALALAR YORDAMIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH

Axmadaliyeva Dilrabo Xabibullayevna

Andijon davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi,

Hakimova Gulyora Adaxamjon qizi

Andijon davlat Pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 306-guruh
talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mantiqiy masalalardan foydalanish orqali o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mantiqiy fikrlashning asosiy tarkibiy komponentlari — tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash hamda taxminiy xulosalar chiqarish jarayonlari o'quv faoliyati misolida yoritiladi. Mantiqiy masalalarning o'quv jarayoniga integratsiyalashuvi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muammoni noan'anaviy yechish kabi ko'nikmalarni shakllantirishi ilmiy manbalar va tajribaviy kuzatuvlar asosida asoslab beriladi. Shuningdek, maqolada mantiqiy topshiriqlarning yosh xususiyatlariga mos tuzilishi va ularni qo'llash metodikasi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari mantiqiy masalalar muntazam qo'llanganda o'quvchilarning intellektual faolligi ortishi, fikrlash jarayonlari takomillashishi va o'quv motivatsiyasi kuchayishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: mantiqiy masalalar, fikrlash qobiliyati, mantiqiy fikrlash, o'quv jarayoni, kognitiv rivojlanish, ta'lim metodikasi, ijodiy fikrlash, muammoli ta'lim, tahlil va umumlashtirish, o'quv faoliyati.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты развития мыслительных способностей учащихся посредством использования логических задач. В исследовании освещаются основные компоненты логического мышления — анализ, сравнение, обобщение, выявление причинно-следственных связей и формирование предположительных выводов на примере учебной деятельности. Обосновано, что интеграция логических задач в образовательный процесс способствует развитию у учащихся самостоятельного мышления, творческого подхода и навыков нестандартного решения проблем. Кроме того, в статье предлагаются методические рекомендации по составлению логических заданий с учётом возрастных особенностей учащихся и особенностей их эффективного применения. Результаты исследования показывают, что регулярное использование логических задач повышает интеллектуальную активность учащихся, улучшает динамику мыслительных процессов и усиливает учебную мотивацию.

Ключевые слова: логические задачи, мыслительные способности, логическое мышление, учебный процесс, когнитивное развитие, методика обучения, творческое мышление, проблемное обучение, анализ и обобщение, учебная деятельность.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of developing students' thinking abilities through the use of logical problems. The study highlights the main components of logical thinking—analysis, comparison, generalization, identifying cause-and-effect relationships, and making hypothetical conclusions—within the context of learning activities. It is substantiated that integrating logical tasks into the educational process fosters students' independent thinking, creativity, and skills in solving problems in non-standard ways. In addition, the article provides methodological recommendations for designing logical tasks that are appropriate for students' age characteristics and for ensuring their effective application. The research results demonstrate that the regular use of logical problems increases students' intellectual activity, improves the dynamics of thinking processes, and strengthens learning motivation.

Keywords: logical problems, thinking abilities, logical thinking, educational process, cognitive development, teaching methodology, creative thinking, problem-based learning, analysis and generalization, learning activity.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish asosiy pedagogik maqsadlardan biri bo'lib bormoqda. Chunki raqamli transformatsiya, axborot oqimining keskin oshishi va murakkab ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar shaxsdan mustaqil fikrlash, ma'lumotlarni tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish kabi ko'nikmalarni talab qilmoqda ¹⁰. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish faqatgina nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan emas, balki muntazam ravishda mantiqiy masalalar, muammoli vaziyatlar va tafakkurni faollashtiruvchi topshiriqlardan foydalanish bilan chambarchas bog'liq ¹¹.

O'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda mantiqiy masalalar alohida didaktik vosita sifatida e'tirof etiladi. Bunday masalalar nafaqat o'quvchining mavjud bilimni faollashtiradi, balki uni yangi intellektual jarayonlarga jalb qiladi. Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, mantiqiy topshiriqlarning asosiy vazifasi — o'quvchini fikrlash amallarini ongli ravishda bajarishga yo'naltirishdir. Bu jarayonda analiz qilish, taqqoslash, klassifikatsiya, umumlashtirish, gipoteza ilgari surish kabi kognitiv operatsiyalar faol qo'llanadi.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarda mantiqiy masalalar o'quvchilarning kognitiv rivojlanish bosqichlariga mos ravishda ularning analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish hamda sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash qobiliyatlarini shakllantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi ¹². Xususan, J. Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, o'quvchilar mantiqiy operatsiyalarni amaliy vazifalar orqali o'zlashtirganda ularning tafakkur jarayonlari yanada barqaror va chuqur tus oladi ¹³. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim metodikasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar mantiqiy masalalarning o'quvchilar motivatsiyasini oshirishi, muammoli vaziyatlarni model sifatida tasavvur qilish va yechimni topish jarayonida ijodiy tafakkurni faollashtirishini isbotlaydi. O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ham mantiqiy masalalardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Davlat ta'lim standartlarida o'quvchilarning funksional savodxonligi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini

¹⁰ Zamonaviy ta'limda kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha xalqaro tadqiqotlar xulosasi

¹¹ Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi bo'yicha pedagogik tadqiqotlar to'plami.

¹² Psixologiya va pedagogika asoslari: mantiqiy tafakkur rivoji.

¹³ Piaget J. Cognitive Development theory.